

Téli utazás (Winterreise), 2003.
Theater Meschugge

Ha én megenném... (Sinon, je te mange...), 2014.
Theater Meschugge
Fotó: Marinette Delanné

Ha én megenném... (Sinon, je te mange...), 2014.
Theater Meschugge
Fotó: Marinette Delanné,

Simon Annamária

BÁBSZÍNHÁZ MÁSKÉP(P)

ILKA SCHÖNBEIN MÁGIKUS SZÍNHÁZA

Ha én megenném... (Sinon je te mange...), 2014.
Theater Meschugge. Fotó: Marinette Delanné

A kezdetek

Ilka Schönbein a németországi Darmstadtban született, bábos pályája mégis Franciaországban teljesedett ki. A bábművészettel Stuttgartban ismerkedett meg, Albrecht Roser műhelyében, ahol leginkább a marionett mozgatását tanulta meg. Tíz éven keresztül különböző csoportok tagjaként lépett fel, aztán elkezdett saját darabokkal is turnézni. 1992-ben megalapította önálló színházát Meschugge Színház néven (*Theater Meschugge*). A *Meschugge* szó bolondozást, örületet jelent.

Valójában Ilka Schönbeinnél és színházi csoportjánál mindig valami bolondságot, örültséget jelent a színházi megnyilvánulás. Három nagy átalakított busszal utazták keresztül az országot, ebből az életformából Ilka sokáig nem is akart engedni. Ennek háttérben az állt, hogy látta a francia Ariane Mnouchkine *Molière*-ről szóló filmjét, és nagy hatással volt rá a vándorszínházi életforma. Ilka Schönbein már gimnazistaként Mnouchkine színházáról, a *Théâtre du Soleil*-ről álmodott. De az euritmia¹ és a bábszínház szerete előbb a kelet-európai esztétikához meg Tadeusz Kantorhoz irányította, és majd csak az utcaszínházak realitása vezette vissza Franciaországhoz. A vándorszínházi életmód tehát Ilka Schönbein nagy álma volt. Akkoriban még a német származású bábművész hívatlanul játszott a piactereken, majd egyre több nemzetközi bábfesztiválon tűnt fel. Franciaországban egyre ismertebb lett, és azonnal elbűvölte a nagyközönséget. A '80-as évektől színháza folyamatosan úton volt. 1994-ben a Perigeux-ben rendezett Momo-fesztiválon elnyerte a kritikusok díját. Időközben a Meschugge Színház az utcáról a nagy színházakba is bevonult. Franciaországban sztárként tekintenek rá és bábszínházi működésére.

Előadásaiban egyszerre színésznő, pantomimjátékos, táncos, bábos, szerző, maszkok és jelmezek tervezője. Németországban egy olyan bábszínház, amely felöleli a maszk, a tánc, a báb és a színészet magas fokú tudását, ritkán látható. Darabjai fantáziadúsak és látványosak, nagyon sötétek, de nagyon szépek.

1996-ban, amikor a *Metamorfózisok (Methamorphosen)* című darabját a FIDENA fesztiválon bemutatta, a darab rendezése nagy port kavart és nagy

1 Az euritmia egy táncművészeti forma, „a lélekkel teli testi kifejezésformát öltő belső mozdulat” (S. Pintye Mária).

Hús a húsból
(*Chair de ma Chair/Mein
eigen Fleisch und Blut*), 2011.
Theater Meschugge
Fotó: Marinette Delanné

Az öregasszony és a szörnyeteg
(*Die Alte und das Biest*), 2009.
Theater Meschugge. Fotó: Maria Del Curto

Az öregasszony és a szörnyeteg
(*Die Alte und das Biest*), 2009.
Theater Meschugge

vitát váltott ki. 1997-től, mint a német és a francia kultúra közvetítője van jelen az európai színházi világban. 2008-ban a FIDENA közönségét a *Hús a húsból* (*Mein eigen Fleisch und Blut*) című darab előadásával nyűgözte le. 2011-ben ismét Németországban turnézott.

Az utcaszínházból a kőszínházba. Francia színpad, német otthon

Ilka Schönbein a *double*² hasábjain részletesen ír arról a különös útról, hogy miképp lett francia bábos. A francia miliő mellett a kedvező éghajlati hatások és a jobb anyagi lehetőségek miatt döntött. A jobb idő miatt több utcai fesztivál adódott, ahol számos programszervező és ügynök is figyelemmel kísérte az előadásokat. Ha pedig létrejött egy ígéretes találkozás egy szervező és egy színházi csoport között, akkor új lehetőségek nyíltak a társulat számára. Ilka Schönbein színháza így lett részese egy francia körtornének, amelyet ő maga nagyon szemléletesen egy körhintához hasonlít. A körhinta forgott, egyre gyorsabban és gyorsabban, ő néha szédült, és jó néhányszor majdnem leesett. Ezek után lovát egy számárra és jóval lassabb tempóra cserélte. Majd bemutatta *Az öregasszony és a szörnyeteg* (*Die Alte und das Biest*) című darabját. A nagy utcaszínházi turnék ideje lejárt, a munka még mindig folyamatos volt, de valamivel kényelmesebb lett. Még mindig színpadra fel, színpadra le, de a társulat szabadban már egyre kevesebbet játszott. Maradtak a különtermek kis falvakban, színháztermek kis- és nagyvárosokban.

Németországban ez a nagyívű változás – az utcától a városi színházba – akkoriban csak nehezen volt elképzelhető. A kategóriákban való gondolkodás Franciaországban kevésbé volt jellemző: utcaszínház, bábszínház, színház, emberszínház, stb., nem határolódott el olyan élesen. Természetesen fennállnak ezek a formák a kultúrán belül, de a szélesre tárgult zónákban való létezés között kevesebb problémát jelentett. Talán ez az egész francia színházi kultúrával is összefügg. A francia kőszínházak többsége nem

állandó társulattal dolgozik. A programszervezők és a színházak direktorai mindig új művészek után járnak a színházuk számára, akiket meghívunk játszani vagy alkotni. Hol, ki, milyet keres és talál, az a fantáziájára, az ízlésére és nem utolsó sorban a bátorságára van bízva. Az anyagi támogatás nem egy állandó társulatnak megy, hanem minden színházi csoport rendelkezésére áll. A lényeg, hogy találjanak egy színházi vezetőt, aki bemutatja őket a színház programjában. Emiatt nagyon sok az átjárhatóság, és jobban mozgásban van minden. Minden további nélkül előfordulhat, hogy valaki az utcáról a francia állami kőszínházakban találja magát, úgy ahogy a Meschugge Színház estében történt. Ilka Schönbeint is először csak onnan hívták egy német színházba játszani.

Ilka Schönbein szerint az bizonyos, hogy sehol nem lelkesednek annyira a színházért, sehol a világon nem veszik olyan komolyan és nem támogatják annyira a színházat, mint Franciaországban. Bár itt istennőnek érezheti magát, a megosztottság nyilvánvaló: a gyökerek Németországban vannak, és ha nem turnézik, akkor Berlinben él.

A Metamorfózisokról

A Meschugge Színház legismertebb darabja a *Metamorfózisok*, amely számos átdolgozást élt meg. A *Die Presse* azt írja róla, hogy felnőtteknek szól, és valóban: mesél az idő múlásáról, a felnövekedésről és a felnőtté válásról egy olyan különleges helyen, mint a zsidó gettó. Az alak (*Morphe*) és a struktúra változásai a képekben testileg érezhetők. Az előadásban zsidó dalok szólnak, amelyek az egyetlen szöveges háttérter adják. Lényeket látunk, akik szavak nélkül mesélnék. A színpad kopár, díszlet szinte egyáltalán nincs. A maszkok olyannyira hasonlóak az emberi arc elmaszkírozásához, hogy nem lehet tudni, melyik valós. Ilka Schönbein sajátos technikájával, ahogy manipulálja a kezét, lábát, fejét vagy a szamarát, nagyon erős benyomást tesz a nézőre. A figurák arca szokatlanul kifejező, életszerű. Egy azonban közös bennük: az árnyékok a szemük alatt, a keskeny testük és a nagy fejük.

2 *double* 3/2010.

Az öregasszony és a szörnyeteg (*Die Alte und das Biest*), 2009.
Theater Meschugge. Fotó: archív

Hús a húsból (*Chair de ma Chair/Mein eigen Fleisch und Brut*),
2011. Fotó: Marinette Delanné, Theater Meschugge

Mindez emlékeztet az éhségre, a gyászra, még akkor is, ha a figurák mozgékonyaknak tűnnek. A ruhák és a babakocsi is ezekből a szomorú időkből származnak. Az idő néma tanúi, amelyek akár felfoghatók az emberi sorsnak, az útnak, a változás szimbólumainak is. Az előadónak nagy energiára és elhivatott akaratra van szüksége, hogy ezeknek a képeknek teljesen átadja magát, és a nézőt sem kívánja megkímélni ettől. Máskor a néző úgy érezheti, hogy az előadás közben csapdába esett, s mindaz, amit lát, egy rémálom. A képek nyomasztóak, rendkívül kifejezőek és groteszkek. A darab során a mimika, a tánc és a bábos átalakulás felejthetetlen expresszionista képeket teremt, amelyek egyszerre tükrözik a kétségbeesés, az életöröm és a fájdalom jelenlétét az élet és a halál között, a zsidó gettók nyomorultságában. A bábok gyakran ember nagyságúak, testrészeik megtévesztésig hasonlítanak a bábos testrészeire, vele keveredve, csúrvé-csavarva, kifordulva, olykor groteszk pózban mozognak, gyakran megsokszorozva a mozgatót. Egy kis mozdulat a fejjel, egy intés a kézzel, Ilka Schönbein a táncban és a játékban is nagy biztonságról és mesterségbeli tudásról tesz tanúbizonyságot. A többi már csak színház.

A halál, mint főszereplő, a báb, mint vigasztaló

Ilka Schönbein színháza nem köntörfalaz, főszereplője a Halál, akire mint szerzőre, mint színigazgatóra, és mint dramaturgra egy személyben nagy szüksége volt egy kis vándorszínháznak. Ebben a színházában szinte tapintható az, hogy Ilka Schönbein generációja még érezte szelét a második világháború borzalmainak, habár ők már a világvész után születtek. A félelem érzése már a bölcsőjükbe belekerült, akkor is, ha már nem voltak közvetlen életveszélyben. Ez a félelem átalakult; már az egzisztenciára, az élet minőségére koncentrált. Mindez a művészi munkájukban és a darabok tartalmában is tetten érhető.

A halál szerepeltetése és témaválasztása a bábszínház születésének ősi gyökereihez nyúlik vissza. Az erős félelemtudat hasonló a gyermekek félelméhez. Mit csinálunk egy gyerekkel, aki nem akar egyedül maradni? A gyerek kezébe nyomunk egy babát, hogy vele aludjon. Ezzel elhelyezzük a babát egy státuszba, amely egy kultikus kezdetet tölt be: élő dolgot helyettesít, pótol, utánoz.

A felnőttek számára a báb az eltüntetett jelképezheti. A halottak felé egy tiszteletet ad(ott) és vigaszt nyújt(ott) a hátramaradottaknak. Az ember még egyszer egy darab életet ad a halálnak a maszknak vagy a báb segítségével akkor, amikor a bábot élettel tölti meg és játszik vele, animálja.

Az elején tehát van a baba/báb vigaszadó funkciója. Az életre kelt tárgy esszenciális feladata a könnyek felszárítása volt az életben és a színházban is. A gyerekek könnyeit kell felszárítani, akik félnek egyedül a sötétben, és a felnőttek könnyeit is, akik szintén félnek a nagy sötétségtől, ami az útjuk

végén várja őket. A könnyeket felszárítani, vigasztalást nyújtani, majd a mosolygáshoz és a nevetéshez eljutni, ez a Meschugge Színház hitvallása. Ilka Schönbein szerint a halállal kokettálni a legteremtésesebb, hiszen vajon nem a halál a legismeretlenebb, a legfélelmetesebb, de mégiscsak legcsábítóbb oldala az életnek? Mivel tartunk tőle, rendszerint eltakarjuk, elrejtjük. De hol, ha nem a színházban akarjuk a leplet lerántani róla? Hol, ha nem a színházban mutatjuk meg a valós életet? Fontos mindig jóban lenni vele, szemtől szembe maradni vele, nehogy egy napon, hátulról egy késsel, hátra döfön...

A legfontosabb bemutatott darabok:

2014 – Ha én megenném... (*Sinon je te mange...*, A Grimm testvérek A farkas és a hét kecskegida című meséje nyomán)

2009 – Az Öregasszony és a Szörnyeteg (*Die alte und das Biest*)

2006 – Halfarok (Andersen: A kis hableány című meséje nyomán)

2006 – Hús a húsbomból (*Mein eigen Fleisch und Blut* – Veteranyi: A gyermek a forró puliszkába esett című regénye nyomán)

2003 – Téli utazás (*Winterreise*, Franz Schubert zenéjére Wilhelm Müller verseivel)

1998 – A békakirály (A Grimm testvérek meséje, később még három különböző változatban átdolgozva)

1995 – Metamorfózisok/Átváltozások (*Methamorphosen*, később többször átdolgozva)

Felhasznált irodalom:

double 21. 3/2010. 7–8. o. Ilka Schönbein: *In den Zwischenzonen der Theaterkultur*

double 22. 1/2011. 18. o. Ilka Schönbein: *Am Anfang also stand der Trost*

(A német cikkek fordításáért köszönet Bărănyosné Drác Dórának!)

PUPPET THEATRE FROM ANOTHER VIEW

Ilka Schönbein's theatre, Theater Meschugge, first appeared in the mid-90s. The German-born puppeteer and dancer made a name for herself with her first piece, *Metamorphoses*, which was performed for a truly knowledgeable audience in France. Schönbein followed Ariane Mnouchkine's example and was greatly influenced by the life of the traveling theatre. This was a practice she was reluctant to give up. Another important stage of her life involved the study of eurhythm. Her pieces achieve genuine excellence in combining elements of puppet, dance and pantomime. The street theatre artist gradually won over French and German theatres with her shocking pieces, which are simultaneously beautiful, depressing and grotesque. Her performances often find their inspiration in the wealth of images and narratives about death and dying.